

Ögonvittnesskildring av svensk psykiatrihistoria

Gerdt Wretmark. **Möten broar – berättelser ur minnet.** Stockholm: Carlssons, 2000. ISBN 91-7203-966-3.

Recensent: Johan Cullberg, professor i psykiatri, Samhällsmedicinska enheten, Stockholm.

■ För oss som på 1960-talet var unga psykiatrer framstod Gerdt Wretmark och hans klinik i Linköping som ett Mecka dit man gärna vallfärdade för att följa det nya i svensk psykiatri. Wretmark hade en gedigen klinisk utbildning, bland annat i England, med miljöterapi och gruppverksamhet. I Linköping inrättade han dagverksamheter och lät sina underläkare utbilda sig i psyko-terapi. Hans internationella kontakter var betydande, framför allt inom den på 1950-talet starkt expanderande psykosomatiken. Nu har professor Gerdt Wretmark, 82 år gammal, tagit sig före att teckna ned sina minnen där den första delen kommit ut. Det är givetvis av stor betydelse för svensk psykiatrihistoria med en sådan ögonvittnesskildring.

Upplevde krigsutbrottet på nära håll

Barndomens bilder av fadern affärsmanen och farfadern fyrmästaren framstår i stort format medan kvinnosidan är sparsammare skildrad. Vi får följa författarens väg som ung man ut ur hemmet i Skåne på lastbåt runt Frankrike och Spanien mot Rom och Jugoslavien. I Venedig gick han i land och startade en resa genom Italien, Schweiz och Tyskland. Detta var dagarna innan det andra världskriget bröt ut. Fascisternas närvaro liksom människors aningslöshet skildras i pregnanta bilder. En annan initierad skildring utgör bärgningen av ubåten Ulven 1943. Den hade minsprängts och samtliga besättningsmän omkommit. Wretmark hade marinkommandering och kunde följa detta nationella trauma på nära håll. Det ger också lär-

dom om de starka ryktesprocesser som händelser av detta slag sätter i gång hos befolkningen.

Började som invärtesmedicinare

Invärtesmedicinen lockade till en början. Personligheter som Sven Ingvar, Helge Wulff och Einar Wallquist skildras med värme medan skissen av Erik Ask-Upmark inte ger några försonande drag förutom lärdomen. Översitteri och maktmissbruk var tyvärr de egenskaper som många kom att minnas från sammanstötningar med Ask-U. Psykiatriska förgrundsfigurer som Henrik Sjöbring, Erik Essen-Möller och Bo Gerle skildras med beundran liksom stora utländska psykiatrer som Ernst Kretschmer och Aubrey Lewis som får snabbporträtt.

Klinisk bredd

Wretmark reste till England, bl a för att lära sig samtalsterapi. Han var en av de få psykiatriska akademiker som betraktade detta som lika viktigt som den övriga kliniska utbildningen. En livslång vänskap med Denis Leigh, blivande generalsekreterare i WPA och en huvudperson bakom tillkomsten av Hawaii-deklarationen, inleddes i samband med besöken på psykoanalytikern Michael Balints senare så berömda läkarseminarier. Men Wretmark drar också en lans för ECT (elchock) som en omistlig behandlingsform på rätta indikationer, men som närmast kom att tabueras under 1970-talet. Kanske visar dessa exempel något av hans kliniska bredd.

I det sista kapitlet beskriver Wretmark sitt elddop på en kronikeravdelning i Lund där han tjänstgjorde 1955–1956. Då han kom till S:t Lars i början av 50-talet var 1 600 patienter inhysta där. Skildringen av »mitt livs mest spännande äventyr« har en stor fräschör, och läsaren kan lätt förstå den vända som Wretmark upplevde då han satt igång en radikal förändring på sin klinik. Det innebar ett stort utbildningsarbete med personalen, och han kunde inte veta om det hela skulle sluta som fiasko. Erfarenheterna stimulerade till en studieresa till England, där man rapporterat om liknande effekter av genomförd arbets- och miljöterapi – från överfyllda till tomma avdelningar. Det är inte oviktigt att minnas att denna utveckling i England faktiskt hade startat före neuroleptikaeran, även om den naturligtvis underlättades av de nya medicinerna.

Otillräckligt om den inre utvecklingen

Författaren förefaller inte ha släppt någon sträng manusredaktör in på arenan – texten kunde ha varit något mera nerkokad. Kanske saknar jag en större öppenhet om författarens inre utveckling och

tumult – det kan inte bara ha varit enkelt att göra den resa vars yttre skeenden vittnar om frustrerande uppbrott och otålighet inför begränsningarna i tillvaron. Vitaliteten och livsaptiten finns dock där och färgar av sig på texten. En ytterligare del är utlovad. Där får vi möta den psykiatriska utvecklingen efter 1950-talet med genomförandet av Hawaii-deklarationen som en av de troliga höjdpunkterna.

Trettio år av ett mentalsjukhus historia

Michael Helgesson. **Gullberna sjukhus. Trettio år av ett mentalsjukhus historia, 1950-talet till 1980-talet.** 122 sidor. Karlskrona: Blekinge museum, 2000. Pris ca 130 kr. ISBN 91-973042-8-X.

Recensent: Tomas Gejrot, docent, Åhus.

■ Gullberna sinnessjukhus utanför Karlskrona invigdes 1959 och ansågs då som Europas modernaste. Det hade ritats av Lars-Erik Lallerstedt som ett vänligt samhälle i miniatyr vid sidan om det verkliga. Sjukhuset väckte en viss opposition – för fint för klientelet!

De nya medicinerna förbättrade i hög grad den traditionella behandling, som fortfarande förekom. De innebar en revolution som dock efter ett drygt decennium följdes av en ny syn och ett nytt paradig. Sjukdomarnas orsaker skulle sökas utanför patienten. Öppenvården skulle byggas ut, och olika nätverk skulle konstrueras med psykologisk, social och medicinsk bedömning och hjälp.

Den stora förändringen kom med Clarence Crafoord 1979. Han förde med sig den nya synen att psykiatrin skulle ut från sjukhusen. »Från kurhus till kulturhus« hette artikeln han skrev 1983 tillsammans med sin hustru.

1991 startade Blekinge museum tillsammans med ABF en arbetsgrupp med framför allt personal av alla kategorier. Läkare och gamla patienter adjungerades. De beskrev »den gamla vänliga goda tiden« och beklagade att det fina sjukhuset Gullberna inte fått verka längre tid.

Nedläggningen under 1980-talet blev oerhört smärtsam – mer än på andra ställen poängterar gruppen, som säger sig ha lidit av att få höra att de gjort allting fel.

Författaren till den välskrivna boken som avslutas med en kort beskrivning av sinnessjukvårdens tidigare historia säger i sin epilög att han hoppas att de »nostalgiska« skall komma att se det som en gång var i skarpare konturer.